

Laura RITEȘ

*INTERPRETAREA
INSTITUȚIE FUNDAMENTALĂ A DREPTULUI*

LAURA RITEȘ

**INTERPRETAREA
INSTITUȚIE FUNDAMENTALĂ
A DREPTULUI**

Universul Juridic

București

-2014-

Editat de **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Copyright © 2014, **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOȚIT DE SEMNĂTURA ȘI
ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RITEȘ, LAURA

Interpretarea : instituție fundamentală a dreptului /

Laura Riteș. - București : Universul Juridic, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-673-407-3

34

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
E-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

CUVÂNT-ÎNAINTE

Conceptul de interpretare în drept poate fi abordat din foarte multe puncte de vedere astfel încât se poate vorbi de o interpretare lingvistică, apropo de limbajul juridic în cazul nostru, de una semantică, logică, teleologică și istorică etc. Dar chiar în cadrul fiecărui domeniu enumerat aici abordarea poate fi diferită în funcție de punctul de plecare pe care fiecare cititor încearcă, apoi, să îl dezvolte.

O singură idee este comună tuturor celor care se ocupă de acest domeniu, și anume aceea că interpretarea în drept este deosebit de importantă în toate fazele de elaborare și aplicare a acestuia. De fapt, fără interpretare nu putem vorbi de aplicarea dreptului, ba chiar nu putem vorbi de drept, pentru că acesta din urmă este rezultatul modului în care noi, ca oameni, interpretăm diferitele fapte sociale și elaborăm astfel norme de conduită obligatorii. Locuim într-o lume a semnificației pe care realul o are pentru noi, și nu în realul ca atare.

Cartea de față se înscrie în seria preocupărilor de a surprinde esența interpretării și importanța acesteia în elaborarea și aplicarea normelor juridice. Ceea ce o diferențiază de alte lucrări care privesc interpretarea este faptul că autoarea pune accent deosebit pe caracterul aplicativ al acesteia. În acest fel, putem spune că această carte se străduiește să surprindă modul în care interpretarea tinde să apropie norma juridică de realitate. De fapt, acesta este și rolul interpretării, și anume acela de a apropia norma de realul pe care legiuitorul îl surprinde în mod relativ, fie din cauza impreciziei limbajului folosit, fie din cauza reflectării incomplete a realității care urmează să fie reglementată, ceea ce conduce la caracterul lacunar al normei juridice etc.

Toate aceste inadvertențe în elaborarea normelor juridice fac ca acestea, de multe ori, practic să fie inaplicabile. Interpretarea are ca rol să înlăture aceste sincope și să conducă la aplicabilitatea cât mai corectă și, ca urmare, conformă cu adevărul normei juridice. Importanța cărții constă în străduința autoarei de a pune în fața celor interesați modalitatea de a face ca un text obscur să devină clar prin intermediul interpretării. Dar, oricât de clar ar fi un text, el este încă supus interpretării. Cu alte cuvinte, interpretarea nu poate fi evitată chiar dacă unii autori susțin că un text clar nu mai necesită nicio lămurire. Pentru a afirma că un text este clar este necesar să-l interpretăm în acest sens.

Cartea pe care o avem în față, care propune reconsiderarea tratării tradiționaliste a instituției interpretării, poate fi socotită în mod cert ca o lucrare de cercetare științifică. În acest sens, cartea atrage atenția prin analiza vastă a principiilor interpretării, acestea fiind socotite de autoare ca fiind cele care aruncă o lumină hotărâtoare asupra esenței conceptului de interpretare. Dintre toate principiile analizate cu rigoare științifică, unul atrage în mod deosebit atenția, și anume acela al interpretării cu bună-credință. Acest principiu, cu toate că reprezintă o mică parte a cărții, vine să dea consistență întregii lucrări. Dacă o normă juridică nu este interpretată cu bună-credință întregul eșafodaj de principii și forme ale interpretării se năruie, pentru că norma însăși ca fundament al interpretării este alterată.

Cartea formează un tot unitar și este în măsură să atragă atenția asupra faptului că interpretarea în drept are o însemnătate deosebită și are rolul de a contribui la perfectibilitatea dreptului. Este o lucrare științifică realizată după un plan judicios, alcătuit într-o structură logică adecvată, ceea ce-i conferă imaginea unei cercetări științifice bine gândite, corect sistematizată și într-un limbaj accesibil și în același timp științific.

Autoarea cărții este la prima sa apariție editorială, dar modul în care a scris-o ne îndreptățește să credem că va continua cu succes activitatea de cercetare științifică în domeniul dreptului.

Prof. univ. dr. Gheorghe Dănișor

PREFAȚĂ

„Interpretarea – Instituție fundamentală a dreptului”, reprezintă teza de doctorat pe care am susținut-o în anul 2012 la Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității din Craiova sub directa îndrumare a domnului prof. univ. dr. Gheorghe Dănișor.

Prin lucrarea de față am supus analizei epistemologico-juridice una dintre instituțiile fundamentale ale dreptului, instituția interpretării. Acest subiect, de o actualitate certă, prezintă o importanță deosebită în sistemul de drept românesc, european, dar și internațional public întrucât imperfecțiunea legii *lato sensu* este soluționată prin instituția interpretării care, datorită acestei caracteristici, este esențială oricărei ramuri a dreptului.

Studiul de față s-a urmărit a fi realizat prin argumente juridice începând de la natura istorică a necesității acestei instituții până la practica curentă, cu toate că lucrarea nu își propune să fie o analiză istorică a interpretării, evoluția acestei instituții fiind deja subiectul altor lucrări științifice.

Deoarece lucrarea de față se încadrează în domeniul teoriei generale a dreptului și analiza noastră prezintă tot un caracter general în care reliefăm importanța instituției interpretării pentru sistemul de drept, dar și utilitatea practică a acestui instrument.

În acest sens, am urmărit să reliefăm aplicabilitatea practică a interpretării și, de asemenea, am analizat unele aspecte ale practicii interpretării pentru a vedea gradul de fidelitate al acesteia față de teorie.

Dr. Laura Riteș

CAPITOLUL I

UNIVERSUL LIMBAJULUI JURIDIC

Secțiunea 1

Limbajul juridic

1.1. CONSIDERAȚII GENERALE

Începând cu faza teologică a dreptului și până în zilele noastre, cuvântul a reprezentat materializarea gândirii, gândirea însăși. Încă din perioada antică cuvântul devine element al formalismului juridic și, în consecință, obligatoriu în procesul de aplicare a dreptului¹.

În Roma antică orice problemă controversată înceta dacă se citau cuvintele *ipse dixit*². Acestea reprezentau argumentul suprem în soluționarea definitivă a conflictelor, cuvântul concretizându-se, astfel, în esența actului. De asemenea, contractele se încheiau prin pronunțarea cuvântului *stipulatio*³, reliefându-se astfel terminologic tăria convenției încheiate.

Valoarea cuvântului a fost subliniată și de juristul roman Gaius, care a afirmat că cea mai mică greșală terminologică (*qui minimum erasset*) duce la pierderea procesului – *litem perderet* –, deoarece formele de judecată reproduceau cuvânt cu cuvânt textul sacru al legii⁴.

Umberto Eco este cel care a confirmat puterea cuvântului judecătorului. „Cuvântul judecătorului e activ: transformă în realitate ceea ce el spune; el spune treizeci de ani și inculpatul se duce în carceră...”⁵.

Așadar, un rol deosebit de important în materializarea regulilor de drept și în punerea lor în aplicare îi revine în special cuvântului.

Cu toate acestea, dreptul nu se reduce la un ansamblu de cuvinte, ci cuprinde un întreg complex de discursuri și practici – elaborate, structurate și organizate cu ajutorul unor reguli, o parte explicite, altă parte neexplicite, și care au ca scop reglementarea raporturilor sociale, conferindu-le acestora un sens normativ.

În acest sens, putem afirma că limbajul este fundamental pentru știința dreptului, iar regulile și prescripțiile sale elementare trebuie să țină cont de intenția esențială a locutorului: de a descrie realitatea, caz în care limbajul are o funcție referențială, sau de a o depăși, cum se

¹ V. Hanga, *Dreptul și tehnica juridică. Încercare de sinteze*, Ed. Lumina Lex, București 2000, p. 35.

² *Ipse dixit* – provine din limba latină și înseamnă *el însuși a declarat* – reprezenta o afirmație făcută, nar nedovedită și era acceptată dacă era susținută de o persoană care avea o bună reputație, cum era Aristotel sau Platon.

³ *Stipulatio* derivă din *stipulus*, termen ce înseamnă puternic, tare.

⁴ Cf. Gaius, *Just.*, 4, 11 (*ipsorum legum verbis accomodatae*). Gaius relatează că o persoană căreia i se tăiaseră niște butuci de vie nu a câștigat pricina, deoarece în plângere a utilizat expresia „viță-de-vie” – *de vitibus succisis* – și nu pe aceea de arbori – *arbores nominarem* –, cum prevedea legea în astfel de cazuri – citat de V. Hanga, *op. cit.*, p. 35.

⁵ V. Hanga, *op. cit.*, p. 65.

întâmplă în cazul funcției sale retorice¹. Astfel, limbajul nu este un simplu instrument de comunicare, nu enunță ceva pe care l-am înțeles deja prelingvistic, nu îmbracă în cuvinte diverse semnificații și experiențe, ci aceste semnificații există datorită limbajului².

Așa cum susține și Pavlov, limbajul reprezintă sistemul regulator al conduitei umane³.

Profesorul francez Gérard Cornu a definit *limbajul* ca fiind facultatea naturală de a vorbi, folosirea cuvintelor, a vorbelor, iar *limba* ca fiind modalitatea particulară prin care această facultate este pusă în practică într-o comunitate lingvistică, un idiom, în special un idiom național, adesea numită limbă comună sau limbă naturală⁴.

În acest context, putem fi de acord că vorbirea reprezintă actul de utilizare individuală și concretă a limbii, specifică unei comunități. Forma lingvistică a unei semnificații juridice este un termen juridic exprimat printr-un cuvânt. Spre deosebire de aceasta, forma lingvistică a unei norme juridice este o propoziție normativă exprimată printr-o propoziție gramaticală căreia i se supune și textul juridic. Noi vedem și auzim semnele organizate după anumite reguli, nu vedem normele, ci le gândim, decelându-le din texte juridice. Desigur, limbajul juridic nu este constituit numai din propoziții gramaticale care exprimă norme juridice, dar orice normă juridică este ideea normativă, semnificatul, în forma propozițională logică exprimată prin propoziții gramaticale⁵.

Limbajul este un sistem de semne organizat conform unor reguli, în vederea fixării, prelucrării și transmiterii de informații. După natura fizică a semnelor, limbajele sunt sonore sau scrise, după origine ele sunt naturale sau artificiale, după domeniu sunt universale sau speciale. Limbile vorbite sunt naturale, făcându-se referire la dreptul vorbit, la normele exprimate oral și transmise oral din generație în generație, și sunt scrise, cu referire la dreptul scris. Limbajul natural, cel vorbit obișnuit, este universal, adică se referă la toate domeniile existenței umane și e capabil să exprime orice este exprimabil. De asemenea, poate fi închis, adică poate vorbi despre sine, și poate fi imprecis din punct de vedere polisemantic. Deci ansamblul notelor cuprinse în forma logică a noțiunii despre obiectul la care se referă și pe care cuvântul îl acoperă poartă numele de semnificația cuvântului⁶.

Academicianul Ion Coteanu, lingvist, considera că „*limbajul* este un sistem lingvistic mai mult sau mai puțin specializat în redarea conținutului de idei specifice unei activități profesionale, unuia ori mai multor oameni din viața social-culturală, [...] orice limbaj nu este decât limba căreia i se atribuie o destinație specială”⁷.

Nu putem să nu fim de acord cu cei care consideră că, dacă se admit aceste definiții curente, limbajul juridic nu ar fi nici limbaj în sens primar și nici limbă. Remarcăm, astfel, faptul că în mod obișnuit denumirea de limbaj, în cadrul unei limbi, se utilizează pentru a

¹ C. Sălăvăstru, citat de B. Gorea, *Retorică juridică*, Ed. Zethus, Colecția Aula, Târgu Mureș, 2009, p. 72.

² Limbajul care trăiește în vorbire, cel care îmbrățișează orice comprehensiune, inclusiv pe cea a interpretului de texte, face în așa măsură parte din operația gândirii sau, mai precis, a interpretării, încât dacă am voi să facem abstracție de ceea ce limbile ne transmit în materie de conținut și să concepem limba doar ca o formă, ne-am alege cu mai nimic. – H.G. Gadamer, *L'art de comprendre. Écrits*, Paris, 1991, p. 427.

³ P. Chauchard, *Le langage et la pensée*, Edition Presses Universitaires de France, Paris, 1968, p. 80.

⁴ G. Cornu, *Linguistique juridique*, deuxième éd., Editeur Montchrestien, Paris 2000, p. 15.

⁵ Gh. Mihai, *Fundamentele dreptului: argumentare și interpretare în drept*, Ed. Lumina Lex, București, 2000, p. 33 și urm.

⁶ A.-J. Kerhuel, *Les principes du droit naturel et le droit positif: Quelle articulation?*, Presses Universitaires D'Aix-Marseille, 2007, p. 78.

⁷ I. Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române*, București, Ed. Academiei, 1973, p. 46.

desemna modalitatea particulară în care limba este vorbită într-un grup sau într-un sector de activitate, dacă această modalitate prezintă suficiente proprietăți lingvistice pentru a fi izolată ca un fel de exprimare specială¹.

Limbajul juridic, ca modalitate specifică de exprimare, este format din elemente de limbaj comun și elemente care îi sunt specifice², ceea ce reflectă caracterul său compozit – *caractère composite du langage juridique* –, precizând că tocmai această caracteristică explică în mare parte un așa-numit aspect paradoxal al dreptului: este un fenomen social, precum limba însăși, însă provoacă majorității oamenilor sentimentul că se află în fața unui limbaj inaccesibil.

Conceptul de limbajul juridic este desemnat în bibliografia românească de specialitate prin sintagmele „limbajul legii”, „limbajul actelor legislative”, „stil legislativ”, „stil juridic”, „limbaj normativ”, „discurs juridic”, principalele sale caracteristici fiind sintetizate, din perspectiva juristului, în definiția din Dicționarul de drept civil (p. 258): „Stilul actelor normative: manieră de redactare specifică normelor juridice, potrivit căreia acestea se scriu în formă prescriptivă, clară și concisă, spre a fi înțeleasă de toți cei cărora li se adresează, folosindu-se expresiile cele mai exacte, iar în măsura în care e necesar, explicându-se unii termeni. Textul normei juridice trebuie formulat cu observarea riguroasă a regulilor logicii formale, precum și a celor gramaticale”.

Cu același înțeles sunt utilizate în limba franceză formulări ca „langage du droit”, „discours juridique”, „français juridique”, „langage juridique”.

În limba engleză, dată fiind polisemia termenului „law”, care se poate traduce atât prin sintagma „lege”, cât și prin sintagmele „drept”, „justiție”, „foruri juridice”, „știință a dreptului”, „jurisprudență”, terminologia este mai puțin precisă, astfel, sintagma „language of the law” putând fi tradusă atât prin „limbaj juridic” sau „limbajul legii”, cât și prin „limbajul dreptului sau al justiției”.

Cea mai cuprinzătoare accepție a conceptului „legal language” se întâlnește la Veda Charrow, care afirmă că limbajul juridic este limbajul pe care avocații, judecătorii și alți membri ai comunității juridice îl utilizează în cadrul activității lor. Astfel, limbajul juridic este utilizat în toate tipurile de documente juridice, testamente, contracte de leasing, contracte, contracte de împrumut, legi, precum și în avizele legale, manuale de drept și în cărțile de specialitate³.

Așa cum am mai precizat, gândirea juridică este inseparabilă de limbaj, dreptul fiind de fapt o profesie a cuvintelor, iar limbajul – vehiculul prin intermediul căruia sunt transmise normele⁴.

Încă de la Montesquieu legăturile dintre drept și limbaj au reținut în mod constant atenția juriștilor, iar această preocupare a continuat până în zilele noastre, când numeroși juriști și lingviști au elaborat o serie de studii și cercetări care investighează modul în care dreptul folosește toate resursele unei limbi pentru a construi un limbaj specializat precum limbajul juridic.

¹ S. Popescu, C. Ciora, V. Țândăreanu, *Probleme curente privind folosirea limbajului juridic*, în Buletin de informare legislativă nr. 3/2007, Ed. Lumina, București 2007, p. 4.

² P. Lerat, *Le langage du droit – Introduction*, Edition Presses Universitaires de France, Paris, 1975, p. 9.

³ V. Charrow, *Linguistic theory and the study of legal and bureaucratic language*, Washington D.C., Document Design Center, 1981, p. 2.

⁴ A. Mihăilă, *Logică juridică*, suport de curs, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2003, p. 16.

S-a semnalat, astfel, conturarea a noi domenii de cercetare¹ care au dus la apariția a noi discipline precum lingvistica juridică sau jurilingvistică², semiologia juridică³ și semantica juridică⁴.

Bazele lingvisticii juridice au fost puse de autorii francezi Gérard Cornu, Jean-Claude Gémard, Louis Jolicoeur, care au studiat limbajul juridic din perspectiva celor două aspecte care îl definesc: terminologia juridică și discursul juridic⁵.

Gérard Cornu este de părere că lingvistica juridică sau jurilingvistica reprezintă studiul tuturor mijloacelor lingvistice pe care le utilizează dreptul, considerate în raport cu funcția, structura, stilul, prezentarea lor etc. Obiectul acestei discipline este constituit din toate interacțiunile de limbaj și de drept, altfel spus, atât acțiunea dreptului asupra limbajului, cât și acțiunea limbajului asupra dreptului⁶.

În opinia autorilor români⁷, domeniul lingvisticii juridice are ca obiect activitatea lingvistică în domeniul dreptului, care are în vedere cuvintele cu semnificație juridică, specifice vieții juridice, fiind precis delimitată de activitatea dreptului în domeniul lingvistic, drept care atribuie cuvintelor o valoare juridică independent de domeniul în care se aplică. În sfera de preocupări a lingvisticii juridice ar intra, așadar, studierea terminologiei juridice, atât cea folosită de public, cât și cea de utilitate mai restrânsă, a specialiștilor și practicienilor dreptului [...] în vederea alegerii termenilor cei mai economici și mai adecvați (ca apartenență semantică și ca posibilități flexionare) și a găsirii celei mai științifice definiții.

Barbu Berceanu susține, totodată, că lingvisticii juridice îi revine sarcina elaborării dicționarelor juridice și, în mod special, a unui „dicționar oficial”, care să cuprindă toate „definițiile legale” (incluse în legislația românească în vigoare), precum și „prescurtările și simbolurile legale”⁸.

¹ F. Terré, *Introduction generale au droit*, 6ème ed., Dalloz, Paris, 2003, p. 367.

² Termenul jurilingvistică (fr. jurilinguistique) a fost creat după modelul unor termeni precum: *etnolingvistică*, *psiholingvistică*, *sociolingvistică*, G. Cornu, *Linguistique juridique*, deuxième éd., Editeur Montchrestien, Paris 2000, p. 13.

³ Fondator al semiologiei, Ferdinand de Saussure consideră că aceasta este o parte a psihologiei sociale, ea fiind de fapt o știință care studiază viața semnelor în cadrul vieții sociale; F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Bibliothèque Scientifique Pазot, Paris 1995, p. 52.

⁴ Semantica este o parte a lingvisticii care se ocupă de vocabular și de semnificația cuvintelor. Ea reprezintă un studiu istoric al sensului cuvintelor, privit în variațiile sale – F. Terré, *op. cit.*, p. 367. Semiologia nu trebuie confundată cu semiotica, întrucât între cele două noțiuni există diferențe clare. Pe de o parte, semiotica înglobează ansamblul semnelor evocate, și nu numai limba, deși aceasta reprezintă semnul prin excelență, iar pe de altă parte, dacă semiotica privește limba, ea o înfățișează în raporturile sale cu logica. Semiotica generală este studiul comparat al logicii și al limbajului, deci studiul comparat al limbajului juridic. Din această perspectivă, semiotica juridică constă în studiul raporturilor dintre drept, logică și limbaj – G. Kalinowski, *Introduction à la logique juridique. Éléments de semiotique juridique, logique des normes et logique juridique*, R. Pichon et R. Durand-Auzias, Paris, 1965, p. 35.

⁵ J. Lenoble, *La théorie de la coherence narrative en droit. Le débat Dworkin -Mc.Cormik*, Droit et Société nr. 3/2004, p. 65.

⁶ G. Cornu, *Linguistique juridique*, deuxième éd., Editeur Montchrestien, Paris 2000, p. 13.

⁷ B. Berceanu, *Dreptul și limba. Știința dreptului și lingvistica. Succinte considerații teoretice și aplicative*, în Revista de Studii și Cercetări Juridice, XXVI, nr. 3/1981, p. 247-266.

⁸ B. Berceanu, *op. cit.*, p. 247-266.